

# ВИЗНАЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ І ПІДПРИЄМСТВ

**Шірінян Л. В.<sup>1,2</sup>**

<sup>1</sup>*Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького.  
(Україна, 18017 Черкаси 17, бульв. Шевченка 81, E-mail: shirinyan@phys.cdu.edu.ua)*

<sup>2</sup>*Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна  
Україна, 61077, м. Харків, вул. Мироносицька, 1*

## Анотація

Дано авторське визначення понять фінансова стійкість, стійкий фінансовий стан. Виділено основні чинники фінансового стану страхової компанії і основні показники діяльності. Запропоновано методологію визначення стійкого фінансового стану.

## Аннотация

Дано авторское определение понятий финансовая устойчивость, устойчивое финансовое состояние. Выделены основные факторы, влияющие на финансовое состояние страховой компании и основные показатели деятельности. Предложена методология определения устойчивого финансового состояния.

## Abstract

Notations of financial stability and stable financial state are modified. It is distinguished the main factors influencing on the financial state of insurance company and the main activities coefficients. It is offered the methodology of determining of stable financial state.

**Шірінян Л. В.<sup>1,2</sup>**

## **ВИЗНАЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ ТА ПІДПРИЄМСТВ**

Цілі і завдання сучасного етапу розвитку страхового ринку України вимагають удосконалення напрямів і методів економічної діяльності (найважливішим елементом якої є фінансова діяльність), методології оцінки результатів економічної діяльності страхових компаній, серед яких найважливіше місце посідає фінансова стійкість.

Науково-теоретичний аналіз поняття “фінансова стійкість” страхової компанії (підприємства), її ролі в життєдіяльності, конкурентоспроможності є необхідним етапом у вирішенні проблем не тільки на мікро-, але і на макрорівні.

Одне з актуальних завдань сьогодні – запропонувати сучасні методологічні підходи до означеної проблеми, методику оцінки, вимірювання, аналізу фінансової стійкості, факторних складових показників фінансової діяльності.

В умовах ринкових відносин пріоритетним завданням аналізу стану компанії стає не стільки облік грошових потоків, скільки дослідження фінансово-економічного стану і його фінансової стійкості. Фінансова стійкість – одна з найважливіших характеристик стану будь-якої організації та її поведінки щодо зовнішніх і внутрішніх змін.

До цього часу немає чіткого і адекватного визначення цього поняття. У більшості робіт при аналізі фінансової стійкості досліджують абсолютні значення коефіцієнтів фінансової стійкості і мають на увазі під цим поняттям “статичний” стан з набором відповідних результуючих коефіцієнтів (платоспроможність, рентабельність, ліквідність). При цьому не розглядають можливу динаміку їх зміни під впливом динаміки зовнішніх або внутрішніх умов (детальний огляд робіт представлений далі). Іншими словами, в економічній літературі існує суперечність, тому що саме поняття “стійкості” означає здатність відновлюватися або зберігати початковий стан<sup>1</sup>. У цьому випадку стійкий фінансовий стан (СФС) є стан з такою здатністю, а не просто з набором показників.

Ситуація тут багато в чому схожа з проблемою, яка існує в моделях ринкової макроекономіки між ортодоксальною (класичною) і еволюційною економіками.

---

<sup>1</sup> Советский энциклопедический словарь. / Главн. редактор А. М. Прохоров. – С 56, 3-е издание. – М.: “Советская энциклопедия”, 1984. – 1600 с., ил.

Як відомо, в класичній економіці визначається ринкова рівновага при фіксованих параметрах (в нашому випадку – факторах). Тому класична економіка характеризує “статичні” стани. У той же час очевидно, що параметри еволюціонують у часі. Еволюційна економіка шукає ринкову рівновагу, яка змінюється з часом, і тому вона є динамічною і більш коректною

з точки зору опису економічної системи. Проте дотепер не еволюційна економіка, а ортодоксальна є добре розвинуеною і загально визнаною.

Економіка – одна з природничих наук. У природничих науках вже накопичений багатий досвід побудови і дослідження динамічних моделей еволюції систем. У такій ситуації впровадження в економіку методології природознавства видається цілком логічним і виправданим. Отже, фінансово-економічний аналіз не повинен відособлюватися від інших природничих наук, а використовувати одержані досягнення в інших науках і розвиватися разом з ними, оскільки самоізоляція заважає розвитку будь-якої науки.

У означеній роботі ставиться завдання дослідження фінансової стійкості господарюючого суб'єкта. У межах названого завдання автор ставив перед собою цілі:

- критично переглянути існуючі визначення фінансової стійкості;
- запропонувати авторське визначення фінансової стійкості, яке б адекватно характеризувало фінансовий стан господарюючої одиниці;
- запропонувати власний підхід щодо оцінки стійкого фінансового стану (на прикладі страхової компанії).

На думку автора, приведений далі спрощений теоретичний аналіз, ідеї і результати є універсальними і можуть бути застосовані як для страхової компанії, так і для будь-якого підприємства (суб'єкта ринку). Далі не акцентуватимемо увагу на цьому, надаючи перевагу при дослідженні страховій діяльності.

Обмовимося відразу, що робота є, в першу чергу, теоретичним дослідженням і не може претендувати на безпосереднє впровадження результатів у сьогodнішній практиці страхування з існуючими нормами і правилами бухгалтерського обліку. Вона розкриває нові підходи до проблеми визначення фінансової стійкості і є спробою гармонізації дослідження стану економічної системи з аналізом стійкості в природничих науках. Конкретні практичні рекомендації будуть представлені автором лише після повної апробації висновків представленої теорії на моделі або на реальному прикладі страхової компанії.

Структура статі. Спочатку представлений огляд основних робіт (розділ 2.1). Далі приводяться авторські формулювання основних понять (розділ 2.3). У розділі 2.4 описується простір фінансових ситуацій у залежності від кількості факторів і показників. Математичний апарат аналізу фінансової стійкості будується в параграфі 3 і деталізується для випадку зміни одного фактора (розділ 3.2). Висновки подаються у розділі 4.

В економічній літературі використовується кілька трактувань поняття “фінансова стійкість”. Не заперечуючи значущості наявних визначень, можна констатувати суб'єктивність поглядів авторів і відсутність загальноприйнятого підходу до поняття “фінансова стійкість”.

У роботах одних авторів визначення ґрунтується на аналізі статистичних показників – коефіцієнтів і їх критеріїв. Тобто, якщо параметри діяльності підприємства і розміщення його фінансових ресурсів відповідають критеріям позитивної характеристики фінансового стану, то це свідчить про фінансову стійкість підприємства.<sup>2</sup>

Згідно фінансовому словнику “фінансова стабільність – характеристика фінансового стану підприємства. Забезпечується високою часткою власного капіталу в його загальній сумі”.<sup>3</sup>

Іншими авторами фінансова стійкість трактується як платоспроможність в часі, постійне балансування, перевищення доходів над витратами або як постійне в часі співвідношення між залученим і власним капіталом. Автори визначають фінансову стійкість страхової компанії як такий стан її фінансових ресурсів, який забезпечує платоспроможність і подальший розвиток організації в умовах ризику, пов'язаного із страховим захистом суб'єктів ринку. Це фактично означає здатність забезпечувати свої зобов'язання, адаптуватися до рухомого ризикового середовища, реалізовуватись як страховик у ринковій економіці.<sup>4</sup>

---

<sup>2</sup> Кожин В. Я. Статистические показатели финансовой устойчивости страховой компании. – Экономика здравоохранения. – 1998, № 2. – С. 15-17.; Тарасенко Н. С. Оценка оптимальности формирования страхового портфеля в аудиторской практике. // Страховое дело. – 2001, ноябрь. – с. 14-20.; Коробов М. Я. Фінансово-економічний аналіз діяльності підприємств: Навчальний посібник. – К.: Т-во “Знання”, КОО, 2000. – С. 354.

<sup>3</sup> Загородній А. Р., Вознюк Р. Л., Смовженко Т. С. Фінансовий словник. – 4-те видання, виправлене і доповнене. – Київ: Товариство “Знання”, КОО; Львів: Видавництво львівського банківського інституту НБУ, 2003. – С. 427.

<sup>4</sup> Грачев А. В. Анализ и управление финансовой устойчивостью предприятия: Учебно-практическое пособие. – М.: Издательство “Финпресс”, 2002. – С. 64.; Экономика страхования и перестрахования. // Под. ред. К. Е. Турбиной, Л. Н. Клоченко. - М.: Анкил, 1996. - С. 8.; Гвозденко А. А. Финансово-экономические методы страхования: Учебник. – М.: “Финансы и статистика”, 2000. - С. 77.; Страхование: учебник. – Под редакцией профессора В. В. Шахова. – М.: Анкил, 2002. – С. 101.; Орланюк-Малицкая Л. А. О понятиях и факторах финансовой устойчивости страховых компаний. // Вестник Финансовой академии. – М.: ФиС. –1998, №1. – С. 33-38.; Кириллова Н. Финансовая устойчивость и несостоятельность страховых компаний. // Страховое дело. – 2001, май. – С. 20.

Деякі автори дають визначення фінансової стійкості на основі законодавчих норм. У Законі України “Про страхування” сам термін “фінансова стійкість” є невизначеним. Вважається, що виконання обов'язків страховика з виплат за зобов'язаннями повинне забезпечуватися трьома умовами платоспроможності: 1) наявністю сплаченого статутного фонду і гарантійного фонду страховика; 2) створенням страхових резервів, достатніх для майбутніх виплат; 3) перевищенням фактичного запасу платоспроможності над розрахунковим нормативним запасом платоспроможності.<sup>5</sup>

Серед наукових робіт, присвячених даній тематиці, тільки в двох відомих нам роботах було дано багато в чому (більш-менш) задовільне (на наш погляд) визначення фінансової стійкості.

У першій роботі пропонується чітко розділити поняття фінансової стійкості, платоспроможності і ліквідності. Зокрема, ліквідність розглядається як здатність підприємства розрахуватися за невідкладними зобов'язаннями, а платоспроможність – як здатність підприємства сплатити як вже подані претензії, так і ті зобов'язання, термін виконання яких ще не настав. Справедливо наголошується, по-перше, що платоспроможність є “частковим проявом фінансової стійкості страховика, оскільки відображає його здатність платити за зобов'язаннями в ‘нормальних’ умовах”; а, по-друге, що фінансова стійкість страховика – це “здатність виконувати прийняті зобов'язання за договорами страхування при дії несприятливих факторів, зміні економічної кон'юнктури”.<sup>6</sup>

У другій роботі наводиться багато в чому схоже визначення: “Фінансова надійність страховика – це його здатність виконати страхові зобов'язання, що прийняті за договорами страхування і перестраховування у разі впливу несприятливих факторів. Тому стійка фінансова надійність страхових операцій дає можливість страховикові виконати всі зобов'язання за будь-яких несприятливих обставин”.<sup>7</sup>

Таким чином, ми бачимо, що існує неточність, розмитість у визначенні понять фінансової стійкості і стійкого фінансового стану, яку автор спробує розв'язати, запропонувавши власне визначення (розділ 2.3) і відповідну методологію (розділ 2.4).

---

<sup>5</sup> Закон України “Про внесення змін до закону України “Про страхування” // “Голос України” №207 (2707). – 2001. – С. 10–13.

<sup>6</sup> Сухов В. А. Государственное регулирование финансовой устойчивости страховщиков. – М.: Издательский центр “Анкил”, 1995. – С. 8-9.

<sup>7</sup> Страхування: Підручник. / Керівник авторського колективу і науковий редактор С. С. Осядець. Відповідальний за випуск редактор О. П. Бондаренко – К.: КНЕУ, 1998. – С. 457.

**2.2. Фактори і показники фінансового стану.** Виділяють фактори фінансової стійкості (як причина) і показники фінансової стійкості (як результат або наслідок діяльності). Фактори є рушійними силами, умовами, причинами, які визначають той або інший показник. Розрізняють внутрішні фактори (якими може управляти сама компанія) і зовнішні фактори (які диктуються ззовні, ринком і його кон'юктурою). Такий розподіл багато в чому умовний, оскільки один і той же фактор у різних умовах може виступати як внутрішнім, так і зовнішнім.

Для подальшого математичного опису поведінки економічної системи нам потрібно буде ввести кількісні характеристики. Нехай у нас є  $m$  факторів і  $n$  показників. Невідповідність числа  $m$  факторів кількості  $n$  показників зумовлена тим, що будь-який показник діяльності компанії є результатом взаємодії відразу декількох (часто взаємозалежних) факторів.

На нашу думку, на фінансову стійкість страхової компанії впливають такі основні **фактори**: 1) статутний фонд, його структура і склад; 2) страхові резерви (достатні для майбутніх виплат); 3) система перестраховування; 4) ступінь залучення страхової організації в інвестиційну діяльність; 5) якість страхового портфеля (величина, стійкість і структура); 6) склад і структура тарифної ставки; 7) мобільність (здатність адекватно реагувати на зовнішні та внутрішні дестабілізуючі чинники); 8) оптимальна структура страхової організації; 9) склад і структура витрат, стратегія компанії відносно витрат; 10) інфляція, час, тривалість звітного періоду; 11) стратегія страхової організації відносно обсягу нерозподіленого прибутку; 12) гарантійні фонди страховика, участь у централізованих резервних фондах і добровільних фондах страхових гарантій; 13) маркетингова політика і менеджмент страхової компанії; 14) кон'юнктура ринку.

Зміна будь-якого з  $m$  факторів може призводити до зміни фінансового стану страхової компанії, який ми характеризуватимемо загальноприйнятими  $n$  коефіцієнтами, **показниками** і позначатимемо далі буквою  $K$ . Показники діяльності мають різну динаміку і характеристики, проте деякі з них мають загальні закономірності і тенденції. Далі розглядаються саме такі показники (коефіцієнти).

Означеними коефіцієнтами, в нашому випадку можуть бути:  $K_L$  – коефіцієнт ліквідності (відношення активів до зобов'язань);  $K_P$  – коефіцієнт платоспроможності (відношення капіталу до зобов'язань страховика);  $K_R$  – коефіцієнт рентабельності (відношення прибутку до доходу);  $K_N$  – коефіцієнт надійності (як сукупний рівень ліквідності, платоспроможності і рентабельності  $K_N = \sqrt[3]{K_L \cdot K_P \cdot K_R}$ ). Для оцінки фінансової стійкості страхової компанії (страхового фонду) багатьма авторами використовується також коефіцієнт фінансової стійкості:  $K_c = (D+Z)/B$ , де  $D$  – сума доходів страховика за тарифний період,  $Z$  – сума коштів у запасних фондах,  $B$  – сума витрат за той же період. Коефіцієнт  $K_c$  теж буде входити у нас до об'єднаної групи показників, які характеризуються загальною поведінкою. Зауважимо також, що у випадку страхових компаній деякі автори замість коефіцієнта рентабельності  $K_R$  віддають перевагу коефіцієнту доходності або прибутковості  $K_d$  як відношення суми балансового прибутку до загальної суми страхових внесків.

Наведемо спрощену оцінку. Зрозуміло, що будь-яка компанія максимізує прибуток. Одна з необхідних (або сприятливих) умов покращення фінансового стану при оптимальному фінансовому регулюванні визначається зі співвідношення збільшення прибутку:  $D-B < D'-B'$ ,

де  $D$  і  $D'$  – сума доходів страховика за тарифний період (грн.) до зміни певного фактора і після відповідно,  $B$  і  $B'$  – сума витрат за той же період (грн.) до зміни фактора і після відповідно. Це може призвести до зміни коефіцієнта  $K_p$ . Відповідно, фінансовий стан буде покращуватися, якщо збільшиться рентабельність страхових операцій (при фіксованих інших показниках):  $K'_p > K_p$ , де  $K'_p = (D' - B') / D'$ ,  $K_p = (D - B) / D$ . Останнє перепишемо як:  $B/D > B'/D'$ . Звідки отримаємо просту умову:  $B' < B$ ,  $D' > D$ . Тому можливою умовою покращення фінансового стану може бути така ситуація, коли покращується значення одного показника, а інші залишаються незмінними. У загальному випадку необхідно виконувати комплексний факторний аналіз всіх вищенаведених шести показників ( $K_n$ ,  $K_p$ ,  $K_d$ ,  $K_l$ ,  $K_n$ ,  $K_c$ ).

Очевидно, що кожний з показників може бути розширений, виходячи з видів діяльності страхової компанії. Наприклад, показник рентабельності може бути представлений за допомогою показників рентабельності страхових операцій, рентабельності не страхової фінансової діяльності і рентабельності інвестиційної діяльності. Аналогічне є справедливим і для коефіцієнта ліквідності, який включає поточну ліквідність, загальну ліквідність, забезпеченість власними засобами, оборотність і т. д. Проте така деталізація показників і факторів фінансової стійкості в рамках даної статті не змінює принципів представленого аналізу і спільності одержаних висновків, тому не буде проводитися нами далі.

Спробуємо розв'язати поставлену проблему правильного опису і визначення поняття “фінансова стійкість” у загальному вигляді для будь-якого суб'єкта ринку і зокрема, для страхових компаній.

*Визначатимемо фінансовий стан компанії сукупністю значень її показників діяльності.* Останні відповідають значенням фінансових факторів-параметрів стану. Незалежно від значень факторів будь-які два фінансові стани ми вважатимемо: а) різними, якщо для них значення хоча б одного показника відрізняються, б) однаковими, якщо всі значення показників фінансової діяльності співпадають.

На нашу думку, *фінансова стійкість підприємства – це здатність підприємства зберігати або відновлювати початковий (або близький до нього) стан, або покращувати даний стан при зміні зовнішніх та/або внутрішніх параметрів (факторів) впливу на фінансові потоки.* Зміни факторів зазвичай вважаються незначними. Тобто стан буде стійким, якщо компанія може покращувати або не погіршувати значення своїх показників діяльності при зміні факторів.

Зауважимо, що вибір визначення фінансового стану через показники є суттєвим. Припустимо, що ми визначили б фінансовий стан через набір показників у сукупності із своїм набором факторів. При такому визначенні два стани були б різні, якби хоча б один фактор або показник одного стану не збігався з відповідним фактором або показником іншого стану. Тоді

стійкість означала б здатність компанії не тільки покращувати або не погіршувати свої показники, а й одночасно відновлювати фактори, що змінилися. Як бачимо, така умова була б більш жорсткою і, в принципі, є неможливою до здійснення для страховика (підприємства) у порівнянні з обраним нами визначенням фінансового стану.

Наведемо перше (не формалізоване поки що математикою) визначення СФС (нестійкості). *Стойким фінансовим станом називатимемо такий фінансовий стан компанії, при якому зміна будь-якого з параметрів стану не призводить до різкого або катастрофічного погіршення загального фінансового стану фірми (показників діяльності).* Тому мала тимчасова, просторова динаміка і невеликі коливання будь-якого з параметрів зберігають як фінансову стійкість компанії, так і задовільний фінансовий стан. Більше того, в результаті системи адекватного реагування стан (страхової) компанії повинен відновитися або покращитися (що і є по суті стійкістю).

Якщо компанія фінансово стійка стосовно даного фактора, це не означає, що вона також стійка по відношенню до інших факторів. Очевидно, що страхова компанія (підприємство) не може бути стійкою щодо всіх перелічених факторів одночасно. Швидше за все, компанія може бути стійкою щодо одного, двох, декількох факторів. Таким чином, чим більша кількість факторів, по відношенню до яких вона є стійкою, тим вищий ступінь її фінансової стійкості в цілому.

Фінансова стійкість і стійкий фінансовий стан забезпечуються правильним регулюванням, прогнозуванням і управлінням.

Іншими словами, *стійкий фінансовий стан господарської одиниці – це інтегрований за показниками економічний стан суб'єкта ринку (його фінансів і його фінансових потоків), при якому він здатний реагувати на зміни внутрішніх і зовнішніх факторів сприятливим для себе чином (а саме так, щоб підтримувати стабільний стан або покращувати його і забезпечити подальший розвиток).*

Необхідно зазначити, що фінансова стійкість доповнює поняття стійкого фінансового стану (як властивість стану), а не протиставляє. Тому було б неправильно вважати їх протилежними один одному.

Дані вище загальні визначення можуть бути застосовані і для страхових компаній з урахуванням їх ролі, цілей і стратегії на ринку. По відношенню до страхових компаній СФС *можна трактувати як такий стан фінансів і їх потоків, при якому страхова компанія здатна як своєчасно виконувати взяті зобов'язання протягом всього терміну дії укладених договорів, так і сприятливо реагувати на дію, зміну зовнішніх і внутрішніх факторів фінансового стану.*

Зазначимо, що необхідність аналізу показника платоспроможності і його складових у динаміці наголошувалася Л. А. Орланюк-Маліцькою в її роботі.<sup>8</sup>



Автор бачить два методичні *способи* усунення непорозуміння у визначенні поняття фінансової стійкості і коректного опису стійкого стану.

*Перший спосіб.* Він полягає в тому, що необхідно відмовитися від загальноприйнятого дотепер поняття “стійкий стан”, в якому визначення ґрунтується лише на значеннях показників  $K_p, K_r, K_d, K_l, K_c$  і їх порівнянні з нормативними даними.

Іншими словами, доцільно не резюмувати стан з набором показників узагальненим поняттям стійкого стану. (У крайньому разі, можна називати такі стани, наприклад, “задовільними” або “незадовільними” станами залежно від значень показників.) А під поняттям “стійкий стан” необхідно приймати тільки стійкість у значенні динамічної стійкості (здібності до реагування), оскільки фінансова стійкість насправді має на увазі саме стійкість щодо зміни певного фактора.

На думку автора, таке розуміння призводить до наступного висновку. При дослідженні стійкості фінансового стану страхових компаній (і підприємств) *необхідно проводити диференційований аналіз, що складається з двох етапів.*

Етап перший. Фінансовий стан на цьому етапі характеризуватиметься шляхом знаходження вищеназваних показників. Це звичайний аналіз значень коефіцієнтів, прийнятий у бухгалтерському обліку. Такі коефіцієнтні розрахунки визначають фактичний стан, ступінь задовільності величин показників діяльності (а не стійкість стану). Для багатьох підприємств розрахунок відповідних нормативних показників є обов'язковим, оскільки від результату залежать подальші дії власників (навіть ліквідація).

Етап другий. На другому етапі повинна досліджуватися стійкість показників щодо зміни факторів. Тут показники вважаються функціями (функціоналами) факторів, як змінних задачі аналізу. Такий аналіз стійкості є трудомісткою задачею вже хоча б тому, що для  $n$  показників є  $m$  факторів, тобто необхідне в цілому близько  $m \cdot n$  залежностей показників від факторів.

---

<sup>8</sup> Орланюк-Малицкая Л. А. Платежеспособность страховой организации. – М.: АНКІЛ, 1994. – С. 23.

На нашу думку, саме цей другий етап, який ще не застосовується в сучасній практиці і не є обов'язковим, необхідно включити у фінансово-економічний аналіз для визначення ступеню стійкості фінансового стану. (Тому далі ми акцентуватимемо свою увагу на другому етапі.)

*Другий спосіб.* Він може бути застосований, якщо економічна громадськість (помилково) не захоче змінювати поняття “стійкий фінансовий стан”, яке вже стало звичайним за значеннями показників. Другий спосіб від першого практично нічим не відрізняється окрім термінології. У даному випадку потрібно проводити обидва етапи диференційованого аналізу, запропонованого в першому способі. Але при цьому пропонується чітко розрізняти “статичні” фінансові стани для першої частини аналізу показників і “динамічно” стійкі фінансові стани та

“динамічно” нестійкі фінансові стани для другої частини аналізу залежності показників від факторів.

Для спрощення подальшого опису детальний аналіз на основі другого способу не буде використаний у даній публікації. Автору більше імponує *перший спосіб* коректного опису стійкого стану.

Спробуємо окреслити тепер математичний апарат аналізу фінансової стійкості, який базується на зазначених вище авторських визначеннях.

Скористаємося умовно-геометричним описом станів і процесів економічної системи (у нашому випадку – страхової компанії). Введемо (багатомірний) простір фінансових станів, що складається з  $m$ -мірного простору параметрів стану і  $n$  осей результуючих показників діяльності (загальна розмірність простору  $m+n$  буде дорівнювати кількості фінансових ситуацій).

Точка в цьому просторі буде характеризувати стан з набором показників і відповідних значень факторів. Лінія, що сполучає дві різні точки, визначає зміну стану при переході від одного набору значень факторів і показників до іншого. Іншими словами, траєкторія точки в цьому просторі відображає процес переходу станів. (Зауважимо, що простір станів не пов'язаний із звичайним простором.) Аналіз такого простору фінансових станів і його особливостей буде приведений нами лише в спрощеній моделі. Повний аналіз виходить за рамки представленої тут роботи і є предметом окремого дослідження в подальших публікаціях.

Характеризуватимемо набір з  $m$  параметрів стану одним вектором стану  $\eta = \eta(\alpha_1, \alpha_2, \alpha_3 \dots \alpha_m)$ , де  $\alpha_i$  – значення  $i$ -го фактору ( $i$  – номер фактору,  $i=1, 2, \dots, m$ ). Набори  $\eta_1$  і  $\eta_2$  різні, якщо вони відрізняються хоча б одним значенням фактору  $\alpha_i$ . Кожному такому набору  $\eta$  відповідає своє значення показника, результуючого коефіцієнта  $K_j$  ( $j=1, 2, 3 \dots n$ ). Тобто будь-який з  $n$  показників  $K_j$  (якими у нас є  $K_p, K_r, K_d, K_l, K_n, K_c$ ) буде функцією певного набору  $\eta$ .

Для простоти подальшого викладу далі нами приведено лише якісне представлення фінансового стану страхової компанії як функції залежності обраного факторного вектора стану  $\eta$  на прикладі двовимірного представлення простору фінансових станів: на одній осі (далі осі абсцис) ми визначимо вектор стану  $\eta$ , на іншій осі (далі осі ординат) ми покажемо результуючий коефіцієнт (який далі позначимо  $K$ ). Останнім може бути будь-який з вже названих коефіцієнтів:  $K_p, K_r, K_d, K_l, K_n, K_c$ .

Розглянемо стисло два етапи запропонованого нами аналізу фінансової стійкості.

Етап перший. Як було відзначено вище, цей етап відповідає загальноприйнятим нормам бухгалтерського обліку і є найрозвиненішим у сучасній практиці. Практично всі автори використовують такий аналіз. Тому не повторюватимемо його в подробицях, а відразу приймемо критерії задовільності діяльності компанії.

Як критерій “задовільності” (вигідності) фінансового стану приймемо випадок рівності коефіцієнта  $K$  умовної одиниці ( $K=1$ ). Тоді всі стани  $K>1$  будуть задовільними, а стани  $K<1$  – незадовільними. Умовна одиниця для кожного коефіцієнта може бути прийнята своя (для  $K_c$  – це 1, для  $K_n$  – 1,05 і т. д.).

Етап другий. Здійснимо спрощений аналіз поведінки показників ( $K$ ) у залежності від зміни якого-небудь обраного фактора. Для цього скористаємося графічним способом опису. З вищенаведеного аналізу виходить, що *СФС повинен характеризуватися увігнутою залежністю коефіцієнта  $K$  від значення фактора  $\eta$  (тобто з мінімумом) або не спадаючою залежністю навколо вихідного стану; нестійкий фінансовий стан (НФС) - опуклою залежністю  $K$  від значення фактора  $\eta$  (тобто з максимумом) або монотонною залежністю (зростаючою або спадаючою) функції  $K$  від  $\eta$  навколо вихідного стану (рисунок 1).*

Як показано на рисунку 1, Стани 1,2,3,4 стійкі щодо збільшення  $\eta$  і нестійкі щодо зменшення  $\eta$ , тому це НФС. Аналогічно НФС стани 5,6,7,8 стійкі щодо зменшення  $\eta$  і нестійкі щодо збільшення фактора  $\eta$ . Стани 12,13,14 є стійкими, оскільки зміна фактора  $\eta$  як у бік зменшення, так і збільшення не погіршує значення показника  $K$ .

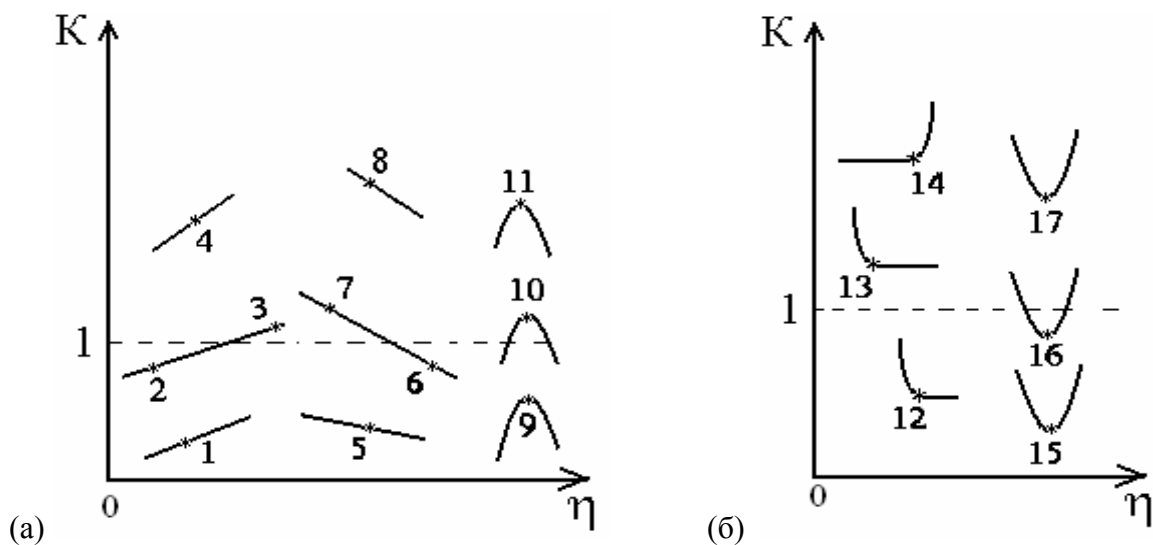


Рис. 1. Схематичне зображення функцій  $K(\eta)$ : різних видів залежності результуючих коефіцієнтів  $K$  від набору  $\eta$  параметрів стану (суцільні лінії). Крапки-зірочки відповідають початковим станам. Вид залежності визначає стійкість: (а) – НФС, (б) – СФС. Горизонтальна пунктирна лінія відповідає значенню  $K=1$  (критерію задовільності).

Таблиця 1. Можливі фінансові стани

Етапи аналізу	етап 1		етап 2		результат після обох етапів аналізу			
	Задов.	Незадов.	СФС	НФС	Задов. СФС	Задов. НФС	Незадов. СФС	Незадов. НФС
Результат (вихідні стани)	3, 4, 7, 8, 10, 11, 13, 14, 17	1, 2, 5, 6, 9, 12, 15, 16	12, 13, 14, 15, 16, 17	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11	13, 14, 17	3, 4, 7, 8, 10, 11	12, 15, 16	1, 2, 5, 6, 9

Як видно з рисунку 1, таблиці 1 і нашого критерію для  $K$  із першого етапу аналізу, фінансові стани можуть бути: задовільними, але нестійкими; задовільними і стійкими одночасно; і навпаки. Причому заслуговують особливої уваги стани 12, 15, 16, які є СФС, але одночасно є невідповідними ( $K < 1$ ). Аналогічно, цікаві стани 3, 4, 7, 8, 10, 11 є задовільними, але НФС.

Розглянемо перехід від одного стійкого фінансового стану в інший стійкий фінансовий стан. По-перше, різним СФС станам можуть відповідати різні набори ( $\eta_1$  і  $\eta_2$ ) параметрів. Тому, якщо при переході із стану з набором  $\eta_1$  в стан з набором  $\eta_2$  змінився лише один параметр із  $m$  факторів, то в цьому випадку залежність  $K(\eta)$  характеризує стани по відношенню до зміни одного параметра. Аналіз геометрії кривої  $K(\eta)$  показує, що перехід з одного СФС в інший СФС обов'язково повинен бути пов'язаний з переходом через НФС (рисунок 2).

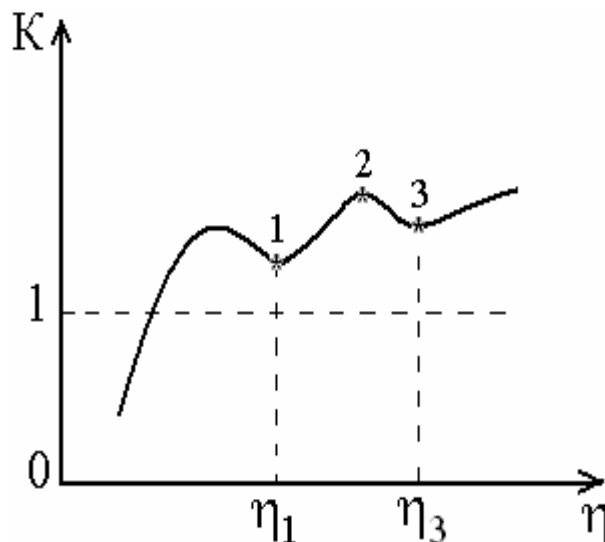


Рис. 2. Схематичне зображення переходу з одного СФС в інший СФС через НФС. СФС стану 1 на кривій відповідає набір параметрів  $\eta_1$ , а СФС стану 3 – набір  $\eta_3$ . Якщо під час переходу 1-2-3 від стану 1 з набором  $\eta_1$  в стан 3 з набором  $\eta_3$  помінявся тільки один параметр з вищеназваних  $m$ , то в цьому випадку крива 1-2-3 характеризує зміну фінансового стану і стійкості відносно одного параметра.

Окрім того, у СФС у компанії обов'язково виникне дилема – проблема вибору. У цьому випадку їй необхідно буде вирішити, в який бік потрібно змінювати значення фактора з набору

$\eta$ , у напрямку великих значень  $\eta$  або у напрямку менших  $\eta$ , адже обидва напрями є вигідними, оскільки збільшуватимуть значення показника  $K$ . Відповідь на це питання здається очевидною. З двох (і більше) напрямів потрібно обрати той, при якому зміна значення показника  $K$ , по-перше, є максимальною (тобто похідна  $dK/d\eta \rightarrow \max$ ), а, по-друге, новий стан з мінімумом  $K$  від  $\eta$  знаходиться вище початкового. Така можливість показана на рисунку 3.

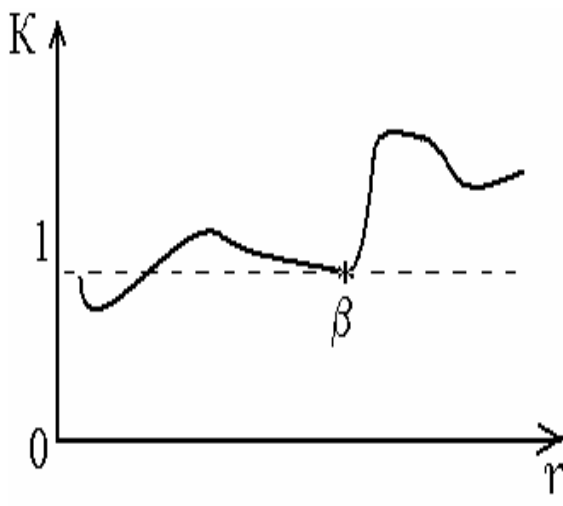


Рис. 3. Залежність  $K(\eta)$  в околі стійкого фінансового стану  $\beta$  ( $\beta$  характеризує початковий стан). При наявності можливості зміни величини фактора компанія повинна спрямувати максимальній швидкості збільшення показника фінансового стану  $dK/d\eta \rightarrow \max$  (на представленому малюнку – направо – у бік збільшення  $\eta$ ).

Аналіз стійкості фінансового стану вимагає розрахунку кількісних і якісних показників фінансового стану підприємства, визначення тенденцій їх зміни при зміні набору факторів. Саме така динаміка характеризує *стійкість, як здатність не погіршувати свій стан при зміні дії факторів*.

Фінансова стійкість звичайно визначається абсолютними значеннями коефіцієнтів – показників ( $K_p, K_r, K_d, K_l, K_n, K_c$ ) і їх порівнянням із загальноприйнятими нормами. Визначені таким чином стани не показують того, що може бути зі страховою компанією, якщо буде змінено значення фактора. Представлена в роботі методика оцінки СФС відрізняється від такої інтерпретації стійкості станів.

Неточність, що склалася, у визначенні поняття фінансової стійкості може бути розв’язана, якщо ввести коректне *визначення* і відповідну *методику двоетапної оцінки* фінансової стійкості. На першому етапі необхідно прийняти розподіл на “задовільні” і “незадовільні” стани по значеннях показників діяльності (порівнюваним з нормативними). А самі стійкі фінансові стани визначаються на другій стадії оцінки і повинні характеризуватися здатністю покращувати (або принаймні не погіршувати) значення показників при зміні факторів впливу на фінанси підприємства і їх потоки.

Запропоновані визначення і методика дозволяє гармонізувати фінансово-економічний аналіз в економіці з дослідженням стійкості систем у природничих науках, інтегрувати його з суміжними дисциплінами.

Подальша розробка наведеної вище методології обговорюватиметься нами на конкретному прикладі і з практичними рекомендаціями.